

Вісник

**Академії праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України**

Засновано у 2011 році

Науковий збірник

Серія: Право та державне управління

**3(3)
2011**

Вісник

Академії праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України

Засновано у 2011 році

Науковий збірник

Серія: Право та державне управління

Засновник Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17838-6688Р від 18 березня 2011 р.

Збірник затверджений ВАК України як фаховий із спеціальностей: юридичні науки (Постанова Президії ВАК України від 01.07.2010 р. № 1-05/5); державне управління (Постанова Президії ВАК України від 26.01.2011 р. № 1-05/1).

Виходить періодичністю чотири рази на рік

Передрукування матеріалів, опублікованих у збірнику, дозволяється лише за згодою авторів та видавця. У випадку передрукування цих матеріалів посилання на науковий збірник «Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія: Право та державне управління» обов'язкові.

Рекомендовано до друку Вченою радою АПСВ ФПУ. Протокол № 2 від 13 жовтня 2011 р.

Підписано до друку 13.10.2011 р.
Формат – 70x108/16. Друк офсетний.
Папір офсетний №1. Ум.-друк. арк. – 15,14.
Тираж – 100 прим.
Ціна договірна.

Адреса видавництва:
Україна, 03680, МСП, м. Київ-187,
Велика Окружна дорога, 3
тел./факс (044) 526-15-45;
e-mail: edit@socosvita.kiev.ua

Надруковано:
Видавництво «Сталь»
Україна, 02660, МСП-660, м. Київ,
просп. Визволителів, 1,
Замовлення № 0082

«Ius est ars boni et aequi»

(Право – искусство добрых и справедливых поступков).

Цельс Публий Ювентий, «Дигесты»

Редакційна колегія:

Шамрай В.О., доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, професор,
голова редколегії

Беляков К.І., доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник, заступник голови

Мельник О.М., кандидат наук з державного управління,
доцент, відповідальний секретар

Глушков В.О., доктор юридичних наук, професор

Ковальчук А.Т., доктор юридичних наук, доцент

Кузнichenko С.О., доктор юридичних наук, професор.

Копиленко О.Л., доктор юридичних наук, професор.

Мунтян В.Л., доктор юридичних наук, професор

Хуторян Н.М., доктор юридичних наук, професор

Шевченко О.О., доктор юридичних наук, професор

Щербина В.С., доктор юридичних наук, професор

Бесчасний В.М., доктор наук з державного управління, професор

Долгий О.А., доктор наук з державного управління, професор

Пашко Л.А., доктор наук з державного управління, професор

Плеханов Д.О., доктор наук з державного управління, доцент

Радиш Я.Ф., доктор наук з державного управління, професор

Ткаченко А.М., доктор наук з державного управління, професор

Редакція може не поділяти позицій і точки зору авторів, а також публікувати окремі матеріали у порядку обговорення.

Наукове редагування	Трубенко В.С.
Переклад	Бондар С.І.
	Тетерук С.П.
Макетування та верстка	Юніна О.В.
Комп'ютерний набір	Карпенко В.В.

© Академія праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України

У номері

Державне управління

Марутян Р.Р.

Експертно-аналітичний супровід державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки: досвід США 4

Нестеренко Н.М.

Органи прокуратури в механізмі реалізації екологічної функції держави 10

Селезень П.О., Колесник КО, Долгий О.О.

Удосконалення державної політики щодо застосування міжнародних податкових договорів 16

Юридичні науки

Теорія та історія держави і права;

історія політичних і правових учень

Настюк А.А.

Функції князівської влади при князюванні Володимира Великого 22

Конституційне право; муніципальне право

Іщенко О.П.

Адміністративно-територіальний устрій України як вид конституційно-правових відносин 28

Цивільне право і цивільний процес;

сімейне право; міжнародне приватне право

Бабенко М.В.

Сучасні проблеми цивільно-правового регулювання операцій із нерухомим майном та об'єктами незавершеного будівництва 33

Бакалійська О.О.

Особливості застосування категорії справедливості в цивільному праві і процесі України 38

Гончаренко О.М.

Право на стабільний розвиток та права дитини за умов глобалізації 42

Коронатнік І.М., Хом'яков Д.О.

Правовий режим майна військового призначення 45

Римаренко І.В.

Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті 51

Трудове право;

право соціального забезпечення

Максименко Н.В.

Трудова міграція: наслідки та шляхи протидії 55

Земельне право; аграрне право;

екологічне право; природоресурсне право

Богатюк І.Г.

Правова ознака природи земель оздоровчолікувального призначення 60

Адміністративне право і процес;

фінансове право; інформаційне право

Артеменко О.В., Губанова О.В.

Підходи до визначення понять «процедура усновлення», «державне управління у сфері усновлення», «адміністративно-правовий механізм державного управління в сфері усновлення» 64

Власов А.В.

Принципи податкового контролю в Україні: адміністративно-правовий аспект 68

Гвоздецький В.Д.

Лобізм і корупція в Україні: проблеми протидії 74

Демський Е.Ф., Лопушанська О.В.

Правове забезпечення мовної політики у системі судочинства 80

Дюрдіца І.В.

Адміністративно-процесуальне дослідження практики розгляду адміністративними судами України спорів щодо відмови у реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови 84

Кіцак Ю.І.

Конституційне забезпечення формування парадигми інституту права громадян на звернення 90

Манжула А.А.

Учасники провадження по справах про проступки проти громадського порядку 96

Музика-Стефанчук О.А.

Правовий статус суб'єктів бюджетних правовідносин: види, елементи, структура 102

Сусловець А.О.

Питання застосування заходів матеріальної відповідальності щодо осіб, які проходять службу в податковій міліції 105

Нікітенко О.І.

Деякі аспекти щодо забезпечення правоохоронними органами економічної безпеки країни 111

Онищенко Б.П.

Зміст і правові підстави відповідальності посадових осіб під час адміністративної реформи 115

Паламарчук І.В.

Проблеми та фактори формування інвестиційного клімату в Україні 121

Понамарчук О.М.

Теоретичні аспекти визначення валютного контролю 126

Світлак П.

Стан та перспективи розвитку національного законодавства про обов'язки пацієнтів 130

Турчин А.Б.

Історичний розвиток адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади 138

Федорчук О.М.

Розгляд скарг платників податків органами Державної податкової служби як відображення стану розвитку громадянського суспільства 144

Кримінальне право та кримінологія;

кримінально-виконавче право

Третяк С.М.

Професійний рівень особи захисника у процесі вирішення правових спорів 150

Яровий Б.Д.

Особливості взаємодії слідчих підрозділів з іншими підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів 157

Філософія права

Раманова А.С.

Духовно-естетичний чинник у професійному бутті юриста 162

Інформація 174

Стан та перспективи розвитку національного законодавства про обов'язки пацієнтів

У статті розглядаються актуальні питання визначення правового статусу пацієнтів. Характеризується чинне законодавство України, яким регламентуються обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я, а також аналізуються перспективи його розвитку. В результаті дослідження сформульовані конкретні пропозиції по удосконаленню чинного медичного законодавства.

Ключові слова: пацієнт, охорона здоров'я, правовий статус пацієнта, права пацієнта, обов'язки пацієнта, заклад охорони здоров'я, медична допомога, медичні послуги.

Проблема визначення правового статусу пацієнта сьогодні набуває особливого та актуального значення в світлі зростаючої уваги до пріоритету захисту прав і свобод громадян у сфері охорони здоров'я, а подальший розвиток законодавчої бази в цій галузі сприятиме розв'язанню питань, пов'язаних зі створенням в Україні дієвого механізму забезпечення якісної і доступної медичної допомоги. Чинні національні нормативно-правові акти, використовуючи термін «пацієнт», досі не містять його законодавчого визначення, що є суттєвою прогалиною, яка породжує спірні питання при застосуванні законодавства на практиці.

Різні аспекти проблеми визначення правового статусу пацієнтів були об'єктом наукових досліджень ряду науковців, зокрема: І.В. Венедіктової, З.С. Гладуна, Н.Г. Гончарова, Ю.С. Пуменюк, С.В. Єрофеева, А.Н. Пищити, В.А. Рикова, М.М. Семерак, В.М. Сломи, Р.О. Стефанчука, С.Г. Стеценка, Т.О. Тихомирової та ін. В їх працях досліджувалась переважно цивільно-правова, адміністративно-правова, конституційно-правова природа прав пацієнтів та особливості їх реалізації і захисту. Актуальні питання законодавчого забезпечення охорони здоров'я і тенденції розвитку законодавства у цій сфері, правовий статус пацієнтів в Україні, способи захисту прав суб'єктів медичних правовідносин є безпосереднім предметом досліджень І.Я. Сенюти та Х.Я. Терешко.

Питання визначення захисту прав людини в сфері охорони здоров'я широко обговорюється сьогодні на різних рівнях. Про права пацієнтів та необхідність їх захисту говорять як самі пацієнти, науковці, так і правозахисники. При цьому практично залишається малодослідженою проблема визначення саме обов'язків пацієнтів та громадян у галузі охорони здоров'я, а багаточисельні звернення медичних працівників з цього питання спонукали автора висвітлити дану проблему з юридичної точки зору.

Метою нашої статті є комплексний науковий аналіз чинного законодавства та проєктів нормативно-правових актів з досліджуваних питань з метою формулювання конкретних пропозицій, що сприятимуть удосконаленню механізму захисту прав та законних інтересів пацієнтів.

Оскільки чинне законодавство, яким визначаються права пацієнтів, майже не містить норм, що передбачають обов'язки пацієнтів, то метою публікації також є визначення обов'язків громадян і пацієнтів у сфері охорони здоров'я та їх класифікація. З метою формулювання загальноприйнятої дефініції терміну «пацієнт» у статті також досліджується генеза та розвиток його законодавчого визначення.

Сучасний етап розвитку законодавства у сфері охорони здоров'я характеризується спрямованістю на пріоритет захисту прав та свобод людини і громадянина, на що вказують положення пункту 15 Указу Президента України від 29.12.2009 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні» [1], відповідно до якого КМУ необхідно підготувати та внести в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України спеціальний законопроект про захист прав пацієнтів. Не випадковим, на нашу думку, є такий законодавчий підхід, адже за статтею 3 Конституції України, після права людини на життя, одним з основних, загально визнаних прав людини є право на охорону здоров'я [2].

Визначенню змісту, правової природи, класифікації, механізму реалізації та захисту прав пацієнтів присвячена значна кількість публікацій. Питання про обов'язки пацієнтів сьогодні залишаються малодослідженими, тому нижче нами представлений аналіз стану та перспектив розвитку законодавства саме у цій сфері.

Визначення правового статусу пацієнтів, зокрема їх прав знайшло своє відображення у низці міжнародно-правових актів: Міжнародному кодексі медичної етики 1949 р., Лісабонській декларації про права пацієнта 1981 р., Положенні про захист прав і конфіденційності пацієнта 1993 р., Європейській декларації сприяння правам пацієнтів 1994 р., Європейській Конвенції по правах людини і біомедицині 1996 р., Європейській хартії прав пацієнтів 2002 р. та ін. Зауважимо, що у цих актах йдеться лише про права пацієнтів, а не їх обов'язки. Саме така тенденція спостерігається і у національному законодавстві України.

Чинне національне медичне законодавство, насамперед Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. містить значний перелік задекларованих прав пацієнта [3], а у ст. 10 Закону йдеться про обов'язки саме громадян, а не пацієнтів у сфері охорони здоров'я. На нашу думку, у спеціальному законі увага має концентруватись саме на пацієнті, адже, будучи суб'єктом медичних правовідносин громадянин набуває особливого правового статусу. Існуюча відсутність спеціального нормативно-правового акта, яким би чітко визначались права й обов'язки саме пацієнтів, надавав законодавчу дефініцію терміна «пацієнт» породжує колізійні питання на практиці. Для порівняння, в Основах законодавства Російської Федерації про охорону здоров'я громадян, крім загальних обов'язків громадян у сфері охорони здоров'я, визначені також основні обов'язки пацієнтів медичних закладів.

Нагальність прийняття спеціального нормативного акта у цій сфері підтверджують і неодноразові спроби прийняття такого закону. Так, Проект Закону України «Про права пацієнтів в Україні» від 20.05.2004 р. був знятий із розгляду у 2006 р., оскільки мав суттєві недоліки. Хоча ця перша спроба конкретизувати права людини у сфері охорони здоров'я і була невдалою, на нашу думку, навіть починаючи із самої назви, але в ньому була вперше запропонована законодавча дефініція терміна «пацієнт». Відповідно до ст. 1 названого законопроекту пацієнт – будь-яка особа, яка звернулася за медичною допомогою або скористалася нею, незалежно від того, в якому вона стані, хвора, здорова чи як особа, що погодилася на медико-біологічні дослідження [4].

Наступним кроком на шляху правової регламентації правового статусу пацієнта став Проект Закону України «Про захист прав пацієнтів» від 06.12.2007 р., який у 2010 р. теж був відкликаний, але з ініціативи автора. На відміну від попереднього законопроекту названий проект відрізнявся якісно. По-перше, законопроектом передбачалась регламентація більш широкого кола відносин щодо реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу, а також гарантії забезпечення цих прав, виходячи з принципів цінності життя людини, безпеки, тісного взаємозв'язку фізичного та духовного здоров'я. По-друге, у ст. 5 проекту вперше були визначені обов'язки саме пацієнтів. По-третє, у проекті була запропонована значно ширша дефініція термінів «пацієнт» та «права пацієнта». Так, за ст. 1 вказаного проекту, пацієнт – особа, яка має потребу в медичній допомозі та/або звернулася по неї; одержує медичну допомогу або бере участь у ролі випробуваного у медико-біологічних дослідженнях; знаходиться під медичним спостереженням; споживач медичних і пов'язаних з ними послуг незалежно від стану його здоров'я [5]. Крім

названих позитивних моментів, проект містив значну кількість колізійних норм, неточностей та потребував доопрацювання.

Сьогодні на офіційному сайті МОЗ України представлений для громадського обговорення новий Проект Закону України «Про захист прав пацієнтів» від 21.04.2011 р., яким визначається комплекс прав пацієнтів, що є невід'ємними і похідними від загальних прав людини, закріплюються обов'язки пацієнтів, передбачаються умови їх здійснення, а також який містить додаткові механізми захисту прав у сфері охорони здоров'я, з урахуванням цінностей правової держави і конституційного визнання людини, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю. Окрім того, що у цьому законопроекті детально конкретизуються всі права пацієнтів, у ньому, порівняно із попереднім законопроектом, вдвічі збільшений перелік обов'язків пацієнтів, а також запропоновано нове визначення терміна «пацієнт». У глосарії проекту передбачено, що пацієнт – це фізична особа, яка звернулася за наданням профілактичної, діагностичної, лікувальної чи реабілітаційно-відновної допомоги до закладу охорони здоров'я будь-якої форми власності чи лікаря приватної практики, незалежно від стану здоров'я, отримує чи отримала таку допомогу або добровільно погодилася на проведення медико-біологічного експерименту [6].

Порівняльний аналіз представлених вище законодавчих дефініцій терміна «пацієнт» та визначення, представленого у юридичній енциклопедії: «пацієнт – це фізична особа, яка отримує медичну допомогу (профілактичну, діагностичну, лікувальну, реабілітаційну) або піддається медичним, біологічним дослідом (клінічним випробуванням)» [7, с. 463], дає можливість сформулювати наступне авторське визначення: *«пацієнт – це фізична особа, яка отримує, або звернулася за отриманням медичної допомоги чи медичних послуг у заклад охорони здоров'я, або піддається медико-біологічним дослідженням»*.

Ми вважаємо, що конкретизація всіх можливих видів медичної допомоги чи медичних послуг не потрібна, адже у зв'язку із розвитком сучасної світової медицини неможливо представити його вичерпного переліку, окрім того, у глосарії законопроекту вже представлені дефініції «медична допомога», «медична послуга», «медико-біологічний експеримент». На нашу думку, щоб не обтяжувати законодавче визначення зайвими тавтологіями, конкретизація до якого саме закладу охорони здоров'я (державного, недержавного, комунального) звертається пацієнт, є недоцільною. У цьому випадку бажано було привести у відповідність до реалій сьогодення чинне, вже застаріле законодавче визначення закладу здоров'я.

Низький рівень обізнаності громадян, вказує на те, що значна частина суспільства не знає про свій статус у сфері охорони здоров'я та не користується своїми правами, що позначається, в свою чергу, на якості послуг у досліджуваній галузі.

Чітке визначення змісту категорії «пацієнт», запропоноване вище, дозволить правильно конкретизувати та представити характеристику обов'язків громадян та пацієнтів у сфері охорони здоров'я як за чинним, так і перспективним законодавством України.

Обов'язки громадян у галузі охорони здоров'я юридично закріплені у ст. 10 Основ медичного законодавства України про охорону здоров'я, зокрема, це:

- обов'язок піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;
- обов'язок у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення;
- обов'язок подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для їх життя і здоров'я стані;
- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [3].

Проаналізуємо кожний із законодавчо визначених обов'язків з точки зору відповідальності за їх неналежне виконання.

1. Зміст першого обов'язку становить:

- піклування про своє здоров'я;
- піклування про здоров'я дітей;
- не шкодити здоров'ю інших громадян.

Наш обов'язок піклуватись про своє здоров'я викликає відразу риторичне запитання: «А яка відповідальність передбачена за його невиконання?». Він має декларативний характер, адже знайти важелі впливу на людину та зобов'язати її дбати про своє здоров'я практично неможливо.

Не заглиблюючись у дослідження змісту категорії здоров'я, а лише виходячи із загальноприйнятого тлумачення: в узькому розумінні, здоров'я – це відсутність хвороб, а у широкому – це не тільки відсутність хвороб чи фізичних дефектів, а й стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, можна стверджувати, що лише незначний відсоток населення України може виконати цей обов'язок, і то за умови, що це відповідає їх внутрішнім переконанням. А іноді одного прагнення людини піклуватися про своє здоров'я замало, оскільки на стан здоров'я впливає чимало факторів: спосіб життя, харчування, умови праці та відпочинку тощо. Візьмемо, наприклад, харчування як фактор, що впливає на наше здоров'я та змоделюємо таку ситуацію: «Людина похилого віку (адже про здоров'я та відновлення його стану, як правило, замислюються люди в більш зрілому віці) прагне піклуватися про своє здоров'я, але отриманої пенсії ледь вистачає хоч на якусь харчування, ми вже не говоримо про правильне та повноцінне харчування». Чи може людина виконати свій обов'язок піклуватися про своє здоров'я в цій ситуації чи ні? За таким принципом можна змоделювати ситуацію по кожному фактору, який впливає на наше здоров'я та прийти до невтішних висновків.

Дбати про своє здоров'я – обов'язок громадянина, дбати про здоров'я нації – обов'язок держави. Щодо виконання свого обов'язку державою засвідчує сумна статистика. Україна друга в Європі і п'ята у світі за темпами поширення ВІЛ-інфекції, друга в Європі за темпами зростання туберкульозу. Хоча сьогодні питання посилення протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції визначені як пріоритетні напрями діяльності гілок влади на всіх рівнях управління, а не тільки органів охорони здоров'я, але за п'ять місяців поточного року не було здійснено жодної закупівлі ліків проти туберкульозу, запас яких закінчився у вересні 2011 р.

З огляду на це досить іронічним виглядає зміст ст. 32 Основ законодавства України про охорону здоров'я «Сприяння здоровому способу життя населення», відповідно до якої держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, створення необхідних умов, у тому числі медичного контролю, для заняття фізкультурою, спортом і туризмом, розвиток мережі лікарсько-фізкультурних закладів, профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів, на боротьбу із шкідливими для здоров'я людини звичками, встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя. В Україні проводиться державна політика обмеження куріння та вживання алкогольних напоїв. З огляду на постійну рекламу алкогольних напоїв і тютюнових виробів, що поширюється у ЗМІ, чи взагалі можна говорити про популяризацію здорового способу життя та соціально-економічне стимулювання громадян, які дбають про своє здоров'я.

Якщо визначити відповідальність за невиконання обов'язку піклуватися про власне здоров'я практично неможливо, то невиконання обов'язку піклуватись про здоров'я дітей і не шкодити здоров'ю інших громадян має чітку правову регламентацію та наслідки, передбачені цивільним, сімейним, адміністративним та кримінальним законодавством.

2. Обов'язок у випадках, передбачених законодавством проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення наступний обов'язок громадян.

Доцільно, на нашу думку, розмежувати обов'язок проходити медичні огляди та обов'язок робити щеплення, адже щодо останнього сьогодні існують дискусійні питання, які потребують додаткового обговорення.

Обов'язок проходити медичні огляди, окрім Основ законодавства України про охорону здоров'я, конкретизується у спеціальних законах, зокрема: у Законах України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р., «Про попередження захворювання на СНІД і соціальний захист населення» від 12.12.1991 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного

благополуччя населення» від 24.02.1994 р., «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р., «Про боротьбу з захворюваннями туберкульозом» від 05.07.2001 р. та ін., а також у деяких відомчих актах МОЗ України.

Так, згідно зі ст. 31 Основ законодавства України про охорону здоров'я, організуються профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних жінок, працівників підприємств, установ і організацій зі шкідливими і небезпечними умовами праці, військовослужбовців та осіб, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення або підвищеною небезпекою для оточуючих. Окрім цього, статтею 26 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. також передбачається, що працівники підприємств харчової промисловості, громадського харчування і торгівлі, водопровідних споруд, лікувально-профілактичних, дошкільних і навчально-виховних закладів, об'єктів комунально-побутового обслуговування, інших підприємств, установ, організацій, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може спричинити поширення інфекційних захворювань, виникнення харчових отруєнь, повинні проходити обов'язкові попередні (до прийняття на роботу) і періодичні медичні огляди. Обов'язкові щорічні медичні огляди проходять також особи віком до 21 року.

Вважати обов'язкові медичні огляди порушенням права громадян на таємницю про стан здоров'я, на думку автора, є помилковим, адже випадки, коли особу можуть зобов'язати пройти медичний огляд в інтересах здоров'я населення, чітко регламентовані:

- щодо окремих особливо небезпечних інфекційних захворювань;
- у разі загрози виникнення або поширення епідемічних захворювань;
- у галузях з небезпечними умовами праці, чи у сфері обслуговування населення або підвищеною небезпекою для оточуючих.

Отже, якщо наш обов'язок проходити медичний огляд у випадках, передбачених законодавством, не викликає сумнівів, то обов'язок громадян робити щеплення є суперечливим. Про необхідність і доцільність вакцинації, її користь, та навпаки, сьогодні існує величезна кількість різних точок зору, а у прибічників тієї чи іншої концепції є свої «за» і «проти».

На нашу думку, не викликає сумнівів обов'язок громадян робити щеплення, але тільки у разі загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах, при умові, що порядок та підстави такого обов'язкового щеплення має бути чітко регламентований. У всіх інших випадках – це не обов'язок, а право громадян приймати добровільно та самостійно рішення – робити щеплення або ні. На жаль, у чинному законодавстві з цього приводу не міститься перелік захворювань та випадків, при яких щеплення є саме обов'язковим, а не рекомендованим заходом. Календар профілактичних щеплень в Україні містить перелік саме рекомендованих щеплень, чим самим суперечить положенням ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» про обов'язковість щеплень. Отже, з метою усунення неоднозначного тлумачення вказаного обов'язку, в законодавстві мають бути чітко зафіксовані підстави та умови проведення обов'язкового щеплення, і тільки в такому випадку в разі невиконання названого обов'язку можна говорити про настання відповідальності.

На жаль, законодавче закріплення переліку обов'язкових щеплень не завжди гарантує можливість виконання свого обов'язку тими громадянами, які бажають проводити щеплення собі та своїм дітям. Сьогодні в Україні з цього питання склалась катастрофічна та жахлива ситуація. Незважаючи на обіцянки МОЗ України, у 2011 р. забезпечити повний вакцинальний комплекс, для чого потрібно більш як 400 млн. грн., держава виділила лише 35 млн. грн. Всеукраїнською також є проблема вакцинації проти кору, оскільки у 2011 р. цю вакцину взагалі не завозили в Україну і придбати її у фармацевтичних закладах неможливо.

3. Обов'язок подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для їхнього життя і здоров'я стані – наш громадський обов'язок, передбачений чинним законодавством республіки.

У повсякденному житті нерідко трапляються випадки, коли на вулиці можна побачити людину у безпорадному стані просто неба (ніхто не може дати стовідсоткової відповіді, що сталося: серцевий напад, кома у хворого на цукровий діабет, як правило, відразу думають, що людина знаходиться у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння). Кожен може по-різному поводитися в подібній ситуації, керуючись власним міркуванням та сумлінням, але чинним законодавством чітко передбачаються правові наслідки за невиконання громадського обов'язку щодо надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечно для життя стані. Мало хто з пересічних громадян знає, що невиконання в даному випадку обов'язку надати допомогу особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані тягне настання саме кримінальної відповідальності відповідно до ст. 136 Кримінального кодексу України, за якою передбачено притягнення до кримінальної відповідальності саме звичайних громадян (не медичних працівників, або представників відповідних служб порятунку) в разі ненадання допомоги (неповідомлення у належні установи тощо).

Отже, розглянуті вище обов'язки в сфері охорони здоров'я мають всі громадяни, але не слід ці обов'язки ототожнювати з обов'язками пацієнта в сфері охорони здоров'я, адже статусу пацієнта ми набуваємо лише тоді, коли звертаємось до закладів охорони здоров'я.

Таким чином, висвітлення обов'язків громадян як пацієнтів потребує додаткового дослідження. Так, у ч. 2 ст. 5 Проекту Закону України «Про захист прав пацієнтів» від 21.04.2011 р. визначені такі обов'язки пацієнтів:

- виявляти повагу до професійної честі й гідності медичного працівника;
- виконувати медичні приписи;
- у невідкладних випадках, коли є наявною реальна загроза життю, отримувати медичну допомогу без своєї згоди чи за згодою законного представника;
- після надання згоди на медичне втручання неухильно виконувати всі приписи лікаря, що надає медичні послуги пацієнту;
- виконувати правила внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, у якому перебуває пацієнт;
- негайно інформувати лікаря про зміни у стані свого здоров'я в процесі діагностики і лікування;
- вживати заходів щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції, запропонованих закладами охорони здоров'я;
- повідомити особі, які були з ними у статевих контактах до виявлення факту інфікованості, про можливість їх зараження;
- відмовитися від донорства крові, її компонентів, інших біологічних рідин, клітин, органів і тканин для використання їх у медичній практиці;
- дотримуватися режиму лікування;
- проходити у встановлені строки необхідні медичні огляди та обстеження;
- дотримуватись вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм у лікувально-профілактичних закладах, на роботі та в побуті тощо;
- проходити обов'язкові попередні (до прийняття на роботу) та періодичні профілактичні медичні огляди;
- проходити обов'язкові профілактичні щеплення проти інфекційних хвороб;
- вживати рекомендованих медичними працівниками заходів для запобігання поширенню інфекційних хвороб;
- проходити обов'язкове лікування (за бажанням — анонімно);
- не вчиняти дій, здатних порушити права інших пацієнтів [6].

Аналіз представленого в законопроекті переліку обов'язків пацієнтів дає підстави говорити про спробу законодавця значно розширити коло зобов'язань пацієнтів, але вона не завжди є доцільною та виправданою.

Так, фактично деякі обов'язки дублюють один одне. Наприклад, обов'язок виконувати медичні приписи вже передбачає дотримуватися при цьому режиму лікування. Або обов'язок проходити медичний огляд в певний строк та проходити попередні й профілактичні огляди (для яких також передбачений певний порядок та строки. Незрозумілою є

позиція законодавця щодо визначення обов'язку пацієнта відмовитися від донорства крові, її компонентів, інших біологічних рідин, клітин, органів і тканин для використання їх у медичній практиці. Відповідно до Закону України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.1995 р., донорство крові та її компонентів – добровільний акт волевиявлення людини, тобто це право особи, яке може бути реалізовано в порядку, передбаченому законодавством. Отже, обов'язок, визначений у законопроекті, доцільно доповнити нормою, з якою зобов'язані відмовлятися не всі, а лише ті пацієнти, яка хворі на інфекційні хвороби, що можуть передаватися через кров, або інфіковані збудниками таких хвороб тощо.

Отже, представлений у законопроекті перелік обов'язків пацієнтів потребує серйозного доопрацювання та удосконалення.

Дослідження нормативно-правової бази, якою визначається правовий статус пацієнта дає підстави науковцям диференціювати права й обов'язки пацієнтів за різними критеріями. Так, Н.Б. Болотіна поділяє права та обов'язки пацієнта на загальні й спеціальні [7, с. 463]. До загальних прав належать ті, що необхідні під час отримання медичної допомоги будь-якого виду. До спеціальних прав пацієнта належать такі, що виникають під час отримання ним окремого виду медичної допомоги.

Д.Д. Гергель виокремлює три групи прав та обов'язків пацієнтів [8, с. 77]. До першої групи він відносить основні права й обов'язки договірної правовідносини (заклад охорони здоров'я – пацієнт). До другої групи входять права та обов'язки, закріплені за окремими категоріями пацієнтів. Третю групу становлять права та обов'язки, які в договорі про надання медичних послуг є додатковими, виконують допоміжну функцію щодо головного змісту зобов'язань.

На підставі аналізу чинного законодавства, положень проекту Закону України «Про захист прав пацієнтів» від 21.04.2011 р., теоретичних досліджень, на нашу думку, слід говорити про необхідність чіткої диференціації у законодавстві обов'язків всіх громадян у сфері охорони здоров'я та обов'язків безпосередньо самих пацієнтів, які, в свою чергу, доцільно поділити на основні (виникають у пацієнта під час отримання безпосередньо медичної допомоги та/або медичної послуги) та похідні (пов'язані з правилами перебування пацієнта у закладі охорони здоров'я).

Аналіз чинного та перспективного законодавства України про охорону здоров'я, наукової літератури, присвяченої дослідженню правового статусу пацієнта дозволив дійти висновку, що чинне законодавство містить значні прогалини в частині визначення обов'язків пацієнтів при зверненні до закладу охорони здоров'я за медичною допомогою та медичними послугами. Наявність таких проблем обумовлена не тільки відсутністю законодавчої дефініції терміна «пацієнт», а й відсутністю спеціального переліку їх обов'язків. Наразі постала необхідність прийняття спеціального нормативно-правового акта про захист прав пацієнтів, який уніфікував би правовий стан пацієнта і чітко визначив його права й обов'язки.

Обов'язок піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян; обов'язок у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення; обов'язок подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для їх життя і здоров'я стані – це обов'язки, які мають всі громадяни в сфері охорони здоров'я, але не слід ці обов'язки ототожнювати з обов'язками пацієнта в сфері охорони здоров'я, адже статусу пацієнта ми набуваємо лише тоді, коли звертаємось до закладів охорони.

На нашу думку, представлений на громадське обговорення законопроект має втілити єдиний підхід у визначенні обов'язків громадян у сфері з охорони здоров'я та обов'язків пацієнтів, з чіткою їх диференціацією, що сприятиме усуненню колізій та дублювань.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні»: Указ Президента України від 29 грудня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Про права пацієнтів в Україні: Проект Закону України від 20.05.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Про захист прав пацієнтів: Проект Закону України від 06.12.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про захист прав пацієнтів: Проект Закону України від 21.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.moz.gov.ua
7. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К: Укр. енцикл. – Т. 4: Н – П. – 2002. – С. 463.
8. Гергель Д.Д. Права та обов'язки пацієнтів за національним законодавством України / Д.Д. Гергель // Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів: Львівський обласний благодійний фонд, 2008. – С. 74 -79.

Свитлак І.І. Состояние и перспективы развития национального законодательства про обязанности пациентов. В статье рассматриваются актуальные вопросы определения правового положения пациентов. Характеризуется действующее законодательство Украины, которым регламентируются обязанности граждан в сфере охраны здоровья, а также анализируются перспективы его развития. В результате исследования сформулированы конкретные предложения по усовершенствованию действующего медицинского законодательства.

Ключевые слова: пациент, здравоохранение, правовой статус пациента, права пациента, обязанности пациента, заведение здравоохранения, медпомощь, медицинские услуги.

Svitlak I.I. Status and perspectives of national legislation development concerning the duties of patients. The article deals with the current issues of defining the legal status of patients. The current Ukrainian legislation, which regulates citizens' duties in the sphere of health protection is characterized. The perspectives of health care development are analyzed. In the result of this research the specific proposals of improving the existing health legislation have been made.

Key words: patient, health protection, legal status of patient, patient's rights, patient's duties, health protection facility, medical aid, medical services.